

Quo vadis, Medicina del Treball?

Notes sobre el passat, present i futur de la Medicina del Treball -2-

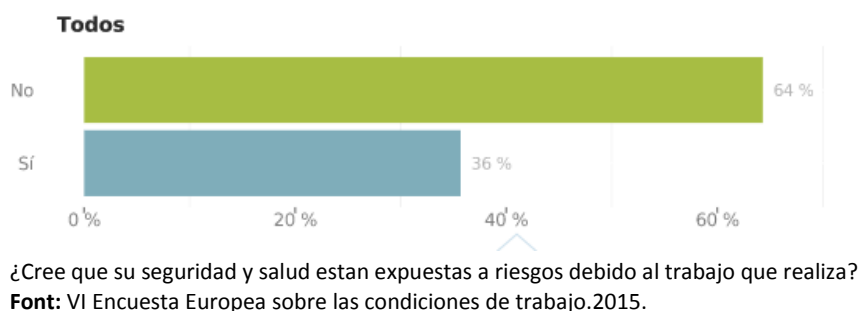
Estat actual

I ara, on som? Ens trobem davant un seguit de canvis que impacten directament en el món laboral. Per una banda, ens trobem immersos en una nova revolució tecnològica, la tercera revolució industrial, també coneguda com [revolució digital](#). Ja és evident el canvi que s'ha produït en les condicions laborals de l'antiga força de treball dels segles XXI i XX. Superposada a aquesta, podem afegir el fenomen de la [globalització i el seu impacte en la salut](#) i les relacions laborals pel que suposa de flexibilització i precarització de les condicions de treball.

[Ortega y Gasset](#) a "La rebelión de las masas" ja s'avançava en indicar que "...desde el siglo XVI ha entrado la humanidad toda en un proceso gigantesco de unificación, que en nuestros días ha llegado a su término insuperable. Ya no hay trozo de humanidad que viva aparte -no hay islas de humanidad-.

Segons l'informe ["50 estrategias para 2050. El trabajo y la revolución digital en España"](#), de Fundación Telefónica, nombrosos estudis internacionals, i diversos experts ja anticipen que a la dècada dels 40 de l'actual segle XXI apareixerà un tipus d'intel·ligència artificial amb capacitats superiors a les de la comprensió humana la qual, juntament amb diferents tecnologies que s'aniran implantant, tindran repercussions fonamentals en el món del treball, l'economia i la societat. Al món del treball no li queda més remei que adaptar-se i segons aquest estudi, aquest es modificarà cap a noves modalitats: el treball per objectius, el teletreball, els espais col.laboratius i els que apostin per una efectiva conciliació de treball i família. Com a metges vinculats a l'entorn laboral potser ens hauríem d'anar avançant, si més no tenir-ho al cap, a aquests nous escenaris.

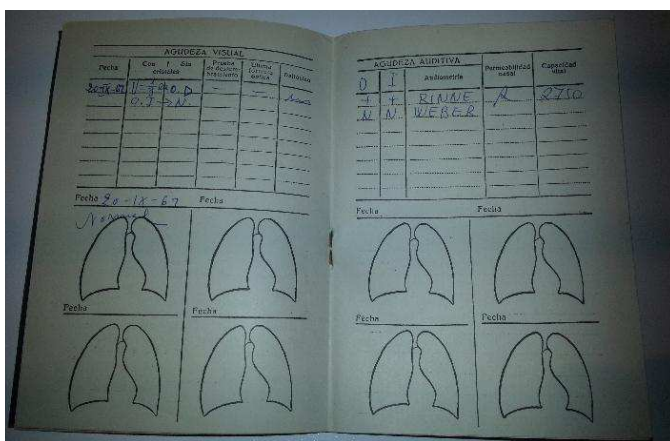
Però, sense perdre de vista aquest entorn que es dibuixa en el món del treball, que està passant amb les els riscos i les malalties relacionades directament amb el treball? La primera - o al menys una de les primeres reflexions a efectuar- és la pròpia percepció dels treballadors. Segons aquests, el treball que efectuen no és un risc per a la seva seguretat i salut: *El 64 % dels individus enquestats creuen que no tenen una exposició significativa a riscos laborals.*

És clar que aquesta dada admet matisos i la percepció d'exposició a riscos no es distribueix homogèniament. Els operadors de maquinària, els treballadors de la construcció i els treballadors del sector agrari tenen percentatges superiors que globalment poden arribar a valors al voltant del 50 %.

Quina és actualment l'exposició als clàssics fums i vapors, els principals agents lesius de la revolució industrial? La imatge del metge auscultant pulmons i detectant alteracions incipients a treballadors de mines i implicats en processos industrials és un clàssic amb el que associem l'auge de la salut laboral. Guarir la salut del malalt, però preservar la dels treballadors quan la força de treball era escassa eren raons suficients per la implantació de la disciplina, cosa a la qual calia afegir el desenvolupament legislatiu -sobre tot en matèria d'accidents i de rescabament de danys- al qual abans ja s'ha fet referència.

Un apunt: No fa pas tant de temps que fèiem estudis radiològics seriatos als treballadors i anotàvem els resultats a la seva cartilla sanitària dels serveis mèdics d'empresa. Una de les tantes coses que fèiem sense massa sentit científic però assumida per la comunitat mèdica. Tot i així, trobem el costat positiu: En temps d'elevat consum tabàquic fèiem promoció de la salut a base d'identificar crepitants basals i alteracions espiromètriques incipients. De fet a tothom, independentment de la seva exposició se'l feia passar pel rutinari circuit de control visió - audio - espiro - electró i analítica. Si abans teníem poca justificació per aquesta pràctica rutinària, amb l'actual coneixement el rendiment preventiu d'aquestes proves és més que discutible: estem davant l' etern debat (específic? -no específic? -a qui? - quan? - què?) del qual sembla que encara no veiem llum al final del túnel.

Cartilla sanitària. Organización de los Servicios Médicos de Empresa.

Imatge <https://www.todocoleccion.net/documentos-antiguos/antigua-cartilla-sanitaria-organizacion-servicios-medicos-empresa-anos-60~x42379245>

Perdó, un altra apunt que potser podia haver efectuat a la primera entrega, però m'he recordat ara, en esmentar la pràctica de fer "de tot a tothom" del paràgraf anterior. Recordem quina és l'activitat sanitària dels serveis de prevenció, recollida al "[RD 843/2011, de 17 de junio, por el que se establecen los criterios básicos sobre la organización de recursos para desarrollar la actividad sanitaria de los servicios de prevención](#)" i comparem-la amb [la Orden de 21 de noviembre de 1959 por la que se aprueba el Reglamento de los Servicios Médicos de Empresa](#), o la [R112 - Recomendación sobre los servicios de medicina del trabajo, 1959](#), de la OIT.

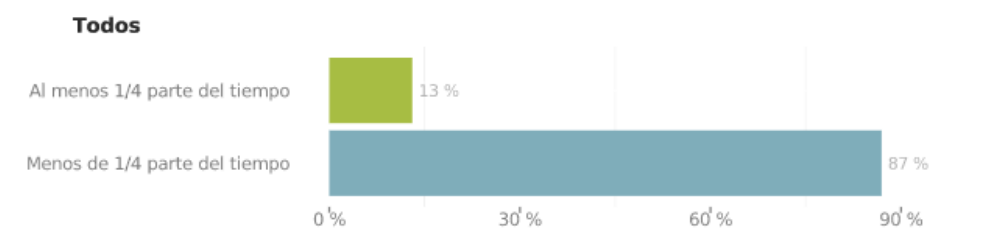
A l'article 44 de la Orden de 1959 s'especifica: "Art. 44. Todo obrero de la Empresa será reconocido cuando menos una vez al año, aparte los casos que más adelante se determinan. El reconocimiento comprenderá un estudio médico detenido, incluyendo radioscopias de tórax, investigaciones de componentes anormales y de sedimento en la orina: recuento de hematíes y leucocitos, fórmula leucocitaria y velocidad de eritrosedimentación, así como un examen psicotécnico elemental de acuerdo con las condiciones requeridas para su puesto de trabajo". Potser d'aquí, de la formació a les escoles professionals i de la tradició que en molts casos (molts i encara massa freqüents) seguim efectuant reconeixements inespecífics i amb caràcter

anual, sense que això respongui clarament a ninguna evidència més enllà del que és l'experiència que hem adquirit quan ens hem anat incorporant a la professió i que anem transmetent per costum.

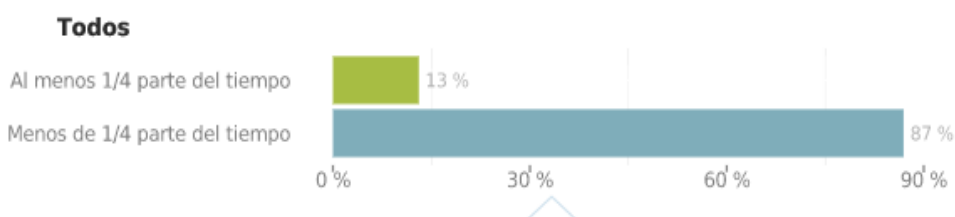
Pels sanitaris amb formació tècnica adicional i certa nostàlgia, us deixo [l'Orden de 9 de marzo de 1971 por la que se aprueba la Ordenanza General de Seguridad e Higiene en el Trabajo](#). En aquesta, "Los trabajadores, expresamente, **están obligados** a (...) someterse a los reconocimientos médicos preceptivos y a las vacunaciones o inmunizaciones ordenadas por las Autoridades Sanitarias competentes o por el Servicio Médico de Empresa".

Igual que amb l'obligatorietat, altres coses que encara avui permeten organitzar jornades i debats (el famós risc a tercers) ja eren objecte de legislació ara fa 60 anys: "El hallazgo de algún defecto físico o enfermedad no contagiosa no es causa para que el Servicio Médico considere no apto a un productor que aspire a ingresar en la Empresa, salvo que la tarea a que necesariamente hubiera de ser destinado supusiera un riesgo evidente para él mismo o para los demás". Si és que està tot inventat...

Però, tornem als fums i els vapors. No entrem en valoracions qualitatives, però no sembla que sigui un risc prevalent, al menys en la consideració del treballadors, [doncs un 87 % d'aquests \(gairebé 1 de cada 10\) creuen que n'estan exposats menys d'una quarta part del temps](#).

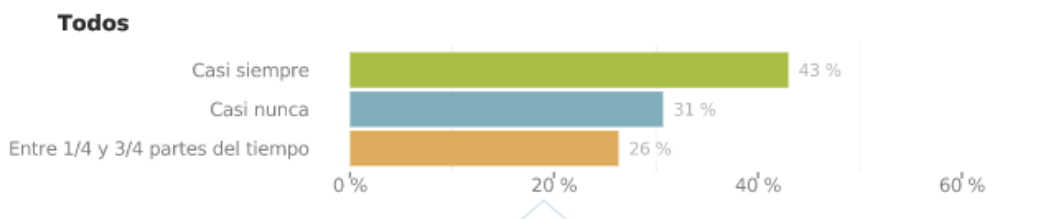

¿Su trabajo implica exposición a humos?
Font: VI Encuesta Europea sobre las condiciones de trabajo.2015.

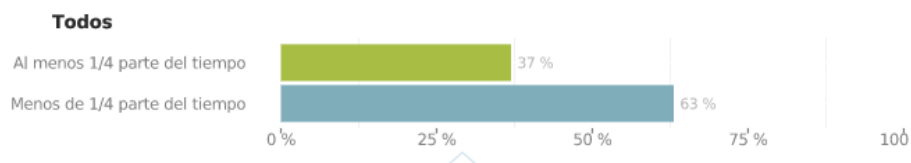

¿Su trabajo implica exposición a vapores?
Font: VI Encuesta Europea sobre las condiciones de trabajo.2015.

Segons [aquesta mateixa font](#), els treballadors europeus, als quals associem unes determinades condicions i ambients de treball, opinen gairebé 1 de cada 2 (43%) que la seva feina implica efectuar moviments repetitius de mans o braços casi sempre i, en menor mesura, moure o manipular càrregues pesants - 37% al menys una quarta part del temps de treball -. La percepció dels propis treballadors és que aquests riscos ergonòmics segueixen en augment, des d'un punt de vista quantitatiu i tenen una elevada prevalença (superior al 80 %) en sectors com l'agricultura, indústria i construcció. Possiblement en aquest dibuix d'exposició laboral canviant ja ens anem trobant més identificats i respon al que trobem en la pràctica regular.

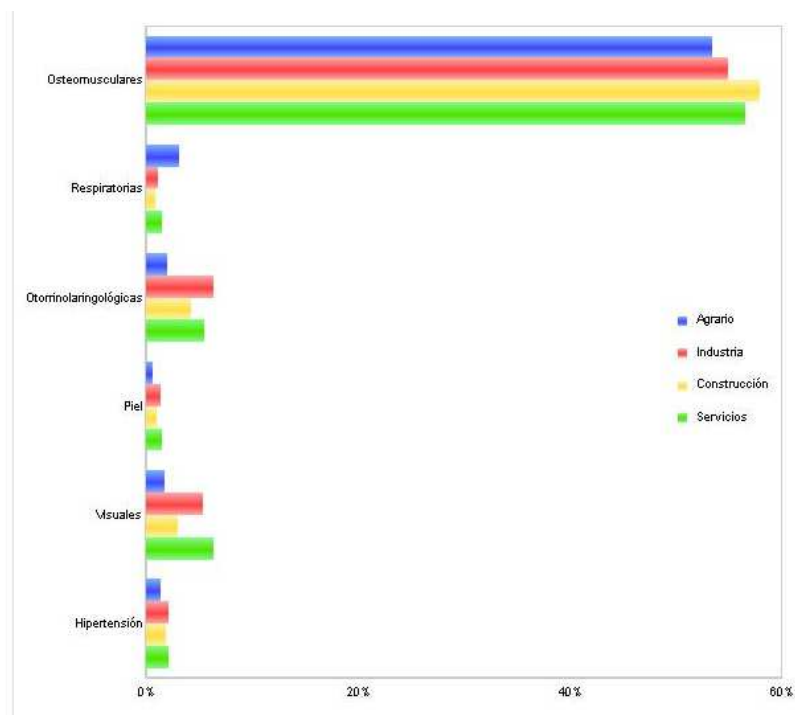

¿Su trabajo implica realizar movimientos repetitivos de mano o brazo?
VI Encuesta Europea sobre las condiciones de trabajo.2015.

¿Su trabajo implica llevar o mover cargas pesadas?
VI Encuesta Europea sobre las condiciones de trabajo.2015.

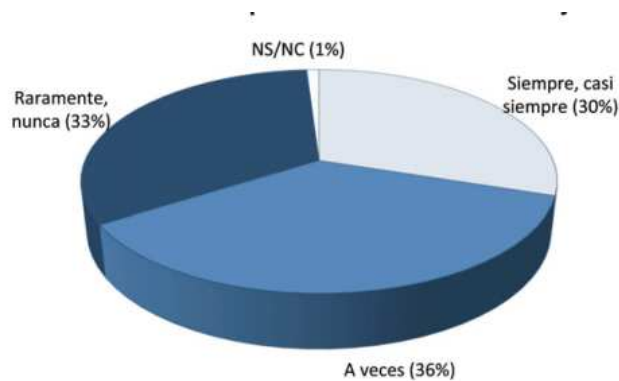
Al nostre entorn, les dades de l'[Observatori de condicions de treball](#), reafirmen la percepció dels treballadors. Gairebé el 60 % dels problemes de salut estan referits a l'àmbit osteomuscular, independentment del sector d'activitat, a molta distància del problemes respiratoris o cutanis, entre d'altres.

Trabajadores que refieren determinados problemas de salud relacionados con el trabajo que realizan por agrupación de la alteración y sector de actividad. Año: 2011

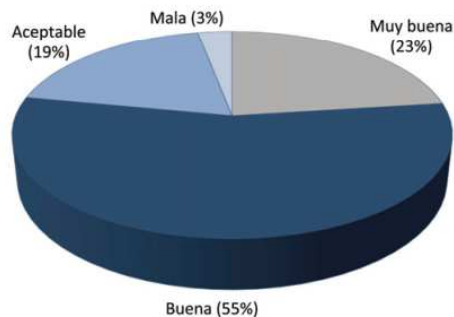
Font: <http://www.oect.es/portal/site/Observatorio/menuitem.02f24b227be1a22f7ac3d63062c08a0c/?vgnnextoid=a1104e354bd28310VgnVCM1000008130110aRCRD&vgnnextchannel=6ff05c9847273110VgnVCM100000dc0ca8c0RCRD>

I els factors psicosocials? Hi ha una bona descripció de factors psicosocials a [l'Enquesta Nacional de Condicions de Treball](#) (demandes, control, suport social, jornades, temps de treball, etc...). Només un apunt i molt genèric, sobre la percepció d'estrès a la feina. Un 30 % dels treballadors perceben estar estressats "sempre o quasi sempre" i un altre 36 % "a vegades", de manera que un 66% (2 de cada 3 treballadors) té la sensació, en major o menor mesura, de conviure amb l'estrès a la seva feina.

Percepción de estrés en el trabajo. ENCT. VI Encuesta Europea sobre las condiciones de trabajo. 2015
<http://www.oect.es/InshtWeb/Contenidos/Documentacion/FICHAS%20DE%20PUBLICACIONES/EN%20CATALOGO/GENERALIDAD/ENCT%202015.pdf>

Una altra dada, possiblement més anecdòtica però que segur que té importància - i que cal tenir en compte -, sobre tot des de la perspectiva de la medicina del treball i el sentit de la nostra feina. Segons les dades de [l'Enquesta Nacional de Condicions de Treball](#), un 23 % dels treballadors percep la seva salut com "molt bona" i un 55% com "bona". Només un 3% considera que aquesta és "dolenta".

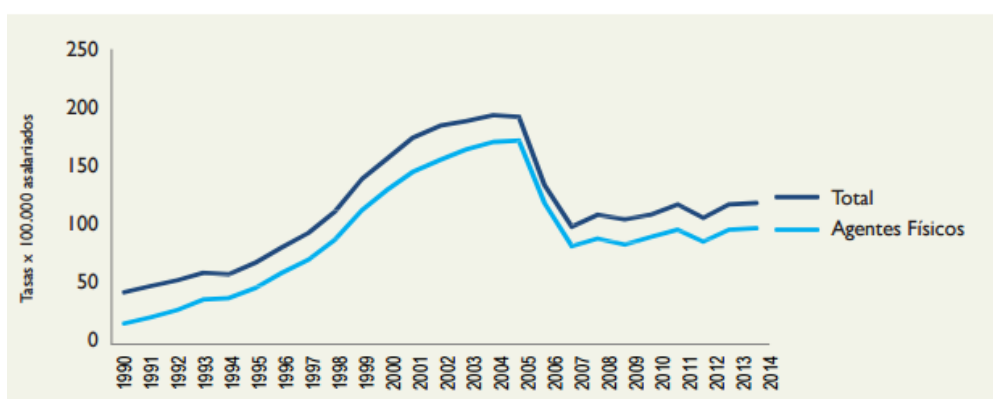

Percepción del estado de salud. ENCT. VI Encuesta Europea sobre las condiciones de trabajo.
<http://www.oect.es/InshtWeb/Contenidos/Documentacion/FICHAS%20DE%20PUBLICACIONES/EN%20CATALOGO/GENERALIDAD/ENCT%202015.pdf>

I perquè crec que té importància? Doncs perquè ens adrecem a gent (podem posar clients, clients interns, usuaris o individus, segons la modalitat organitzativa) que es consideren sans i, com hem vist abans, tenen poca percepció de risc laboral, de manera que no és senzill que aquests clients/usuaris/individus ens percebin com alguna cosa útil, sobre tot quan les actuacions que fem son indiscriminades i acabem enviant tothom al seu metge de família ja sigui per que li controli el colesterol o li torni a mirar la pressió arterial.

Torno a emprendre el camí de les estadístiques per anar tancant aquest capítol. Un cop revisada la percepció dels treballadors-usuaris-clients, preguntem-nos: I que passa amb les malalties professionals?. No és moment de parlar ara d'infradeclaració de malalties ni de la controvèrsia entre que és i quan es considera malaltia o accident, ni de la consideració com a contingència professional -cada cop més - de malalties coronàries o vasculo-cerebrals (he dit que no en parlaria, però...si s'accepta la contingència professional en aquests processos - tot i que en forma d'accident -...que fem? Hem de fer-ne vigilància de la salut? ... o correspon fer-ho al sistema públic de salut?).

A la figura adjunta veiem el comportament de l'evolució de les taxes de malalties professionals. Un cop efectuats els ajustos a partir del [RD de l'any 2006](#), sobre el nou quadre de malalties i els criteris per notificar-les, veiem una certa estabilitat amb tendència progressiva a l'alça. El més important, que referma les percepcions anteriors, és que els 317.457 casos de malalties incloses en el grup dels agents físics representen el 81,6% de tots els casos de malalties professionals reconegudes durant el període 1990-2014 pel nostre sistema assegurador.

Evolución de las tasas de enfermedades profesionales totales y agentes físicos por cien mil asalariados. España, 1990-2014. Font: Estudio Epidemiológico de las Enfermedades Profesionales en España (1990 - 2014). <https://www.mscbs.gob.es/ciudadanos/saludAmbLaboral/docs/EEPPEspana.pdf>

Les malalties provocades per agents químics representen un 2,6 % del total. La incidència mitjana del període 1990-2014 ha estat de 3,2 malalties produïdes per agents químics per cada cent mil treballadors. Un percentatge similar s'atribueix a les malalties causades per agents biològics que, amb 12.208 casos, representen el 3,1% de totes les malalties notificades en el mateix període, les malalties respiratòries (12.059 casos, que representen un 3,1% de totes les malalties, amb una incidència de 3,8 casos per cent mil treballadors).

Les malalties cutànies ocupen el segon lloc en freqüència de notificació amb 34.643 casos, un 7,9% del total en el període d'anàlisi i una incidència variable de 6,3 a 16,5 per cada cent mil treballadors i any.

El darrer lloc d'aquestes notificacions l'ocupa el càncer professional. En el període 1990 - 2014 s'han reconegut com professionals 468 processos cancerosos, el que suposa una taxa mitjana de 0,15 casos per cien mil treballadors. Aquest és un cas molt especial, doncs la fracció atribuïble segons [ETUI \(European Trade Union Institute\)](#) oscil·laria entre un 6 % i un 12 % segons els escenaris, valors molt allunyats dels casos reconeguts al nostre sistema.

En resum, de totes aquestes dades volia quedar-me amb quatre reflexions:

- Actualment els treballadors tenen poca percepció d'estar exposats a riscos, si més no importants o valorables, en el seu lloc de treball.
- Les exposicions clàssiques a fums i vapors -que van justificar i justifiquen exploracions i proves complementàries diverses- són poc reconegudes pels propis treballadors. Les estadístiques oficials sembla que refermen aquesta creença, amb unes baixes taxes d'incidència.
- El gran volum de malalties professionals els trobem al grup dels agents físics. Moviments, càrregues i postures són considerats riscos pels propis exposats i són el gran paquet de malaltia reconeguda. Només per un criteri d'elevada prevalença d'exposició -sense tenir en compte les malalties que es generen i els costos econòmics i socio-laborals que impliquen- ja ha de ser motiu de preocupació i epidemiològicament susceptible -amb les condicions adequades- de fer-ne un cribatge adequat.
- Ull amb l'estrès (i?) o els riscos psicosocials. La nostra norma no els contempla com malalties professionals i els casos que s'associen a la feina solen reconèixer-se com accidents. Caldrà veure com evolucionarà en un futur aquesta relació entre treball, salut mental i patologies associades.
- Venim fent el mateix des de fa, com a mínim, 60 anys. Els canvis legislatius no han impregnat suficient la disciplina perquè aquesta evolucioni paral·lelament als canvis en el món laboral. Potser si no ho fem aviat el món del treball no apreciarà la nostra utilitat i ens acabi exclouent o substituïnt.